

Waterbeheer en riolering in Vlaanderen en Brussel

De uitdaging

De gemeente vormt een van de vele spelers bij het integraal beheer van waterlopen. Lokaal regelt ze op haar grondgebied onder meer het transport van drinkwater, het gescheiden afvloeien van afvalwater en regenwater en het beheer van grachten en onbevaarbare waterlopen van derde categorie. Om aan de Europese norm te voldoen moet de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater tegen 2015 verder verbeteren. **Waterzuivering** is een zaak van gemeentelijk en bovengemeentelijk belang omdat de uitbouw van de waterzuiveringsinfrastructuur immers maar de gewenste kwaliteitsverbetering van het oppervlaktewater kan opleveren als ook het fijnmazige lokale rioleringsnet (op grondgebied van de gemeente) wordt uitgebouwd. Alle belangrijke lozingen van onbehandeld afvalwater (van riolen en woningen) moeten worden gezuiverd in waterzuiveringsinstallaties tegen 2015.

In Vlaanderen moet voornamelijk in het buitengebied het gemeentelijke rioolstelsel worden uitgebreid, terwijl in het stedelijke gebied Brussel vooral de renovatie van het verouderde rioleringsnet aan de orde is.

Een ander thema van waterbeheer is het opvangen van de gevolgen van de klimaatverandering. Gemeenten spelen ook hier hun rol door mee plannen uit te werken die **overstromingsgevaar** op hun grondgebied helpen voorkomen. De uitvoering ervan houdt vooral in dat grotere opvangcapaciteit en bufferzones moeten worden gecreëerd. Deze investeringsinspanning voor het waterbeheer vormt een uitdaging voor de komende jaren, zowel lokaal als bovenlokaal.

Integraal waterbeleid en waterzuivering in Vlaanderen

In België is het waterbeleid een gewestelijke bevoegdheid. De Europese Kaderrichtlijn Water werd omgezet in het Vlaams decreet van 18 juli 2003 over het integraal waterbeleid. Dit bepaalt dat de waterproblemen in Vlaanderen globaal moeten worden aangepakt via een **integraal waterbeleid** dat zich richt op het volledige watersysteem, zonder versnippering van bevoegdheden. Het waterbeheer wordt georganiseerd per stroomgebied, rivierbekken of deelbekken. Gemeenten zijn schakels in het integraal beheer van waterlopen, naast de regionale overheden en bedrijven, de provincies, de polders en watering en de drinkwaterbedrijven.

Tijdens de afgelopen legislatuur werden **zoneringsplannen** goedgekeurd die per gemeente vastleggen waar er riolering komt en waar niet, dus welke woningen op een riolering aangesloten zullen worden en welke woningen een installatie nodig hebben voor de individuele behandeling van afvalwater (IBA). Met de **gebiedsdekkende uitvoeringsplannen (GUP)** die nu worden opgemaakt wordt bepaald hoe afvalwater naar zuiveringseenheden wordt geleid. Tegelijk wordt de ecologische prioriteit van elke nog aan te leggen riolering vastgelegd. Daarenboven is niet alleen uitbreiding van het rioolstelsel nodig maar ook onderhoud van het bestaande rioolstelsel en de tijdige vervanging ervan. Versleten rioolstelsels zorgen immers voor verzakkingen in de weg en voor mogelijk bijkomende verkeershinder en onveiligheid.

De gemeenten kunnen investeringsprojecten voor waterbeheer op verschillende manieren financieren. Enerzijds via subsidies, anderzijds door heffingen.

De **Europese overstromingsrichtlijn** van 2007 werd in 2010 volledig omgezet in Vlaamse wetgeving via een wijziging aan het decreet Integraal Waterbeleid. Tegen eind 2013 moeten Vlaamse overstromingsgevaarkaarten en -risicokaarten worden opgemaakt. Ze geven een beeld van

de mogelijke gevolgen van overstromingen van verschillende omvang. Tegen eind 2015 moeten de volgende stroomgebiedbeheerplannen deze beheerplannen voor het overstromingsrisico integreren.

Gezien de beperkte ruimte in Vlaanderen zal men de komende jaren ook moeten nagaan hoe bijkomende buffercapaciteit voor water kan worden geïntegreerd in infrastructuur of voorzieningen die initieel een andere functie hebben (vb. sportterreinen, natuur, pleinen, privéterrein ...) zodat die bij een teveel aan water tijdelijk en gecontroleerd kunnen onderlopen.

Actoren in de waterzuivering en riolering

De programmatie en de financiering van de infrastructuurwerken voor waterzuivering en collectoren is een gewestelijke bevoegdheid. De aanleg van gemeentelijke riolen is daarentegen een gemeentelijke bevoegdheid. Het gewest heeft hierin echter een ondersteunende en toezichhoudende rol via volgende regionale overheidsbedrijven:

- de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM);
- Aquafin nv, dat bij decreet werd aangesteld om de bovengemeentelijke zuiveringsinfrastructuur uit te bouwen en te beheren (het Vlaams Gewest is via de Vlaamse Participatie Maatschappij 100 % aandeelhouder).

De bevoegdheden van de **Vlaamse Milieumaatschappij (VMM)** met een sturende rol voor waterbeheer omvatten onder meer:

- coördinatie van het integraal waterbeleid in Vlaanderen;
- uitbouw van beleidsinstrumenten om milieudoelstellingen te halen;
- opvolging van de kwaliteit van de watersystemen;
- beheer van de onbevaarbare waterlopen (van 1e categorie) en van het grondwater;

→ ecologisch en **economisch toezicht** op de uitbouw en het beheer van de **waterzuiveringsinfrastructuur** en op de doorrekening van de kosten die de sanering van het afvalwater met zich meebrengt;

→ opmaak van de investerings- en optimalisatieprogramma's voor de **waterzuivering** en opmaak van de subsidieprogramma's voor gemeentelijke investeringen in de zuiveringsinfrastructuur.

Meerdere drinkwatermaatschappijen zijn in Vlaanderen actief in de sector van de waterproductie, -distributie en -zuivering, zowel op gewestelijk vlak als op lokaal vlak:

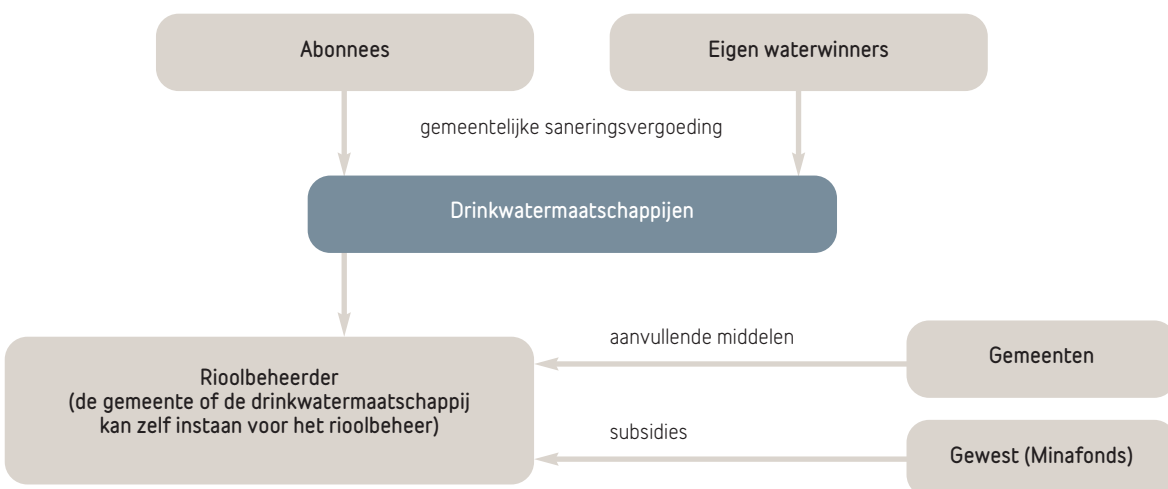
- het gewestelijk waterbedrijf VMW (dat tussen 2008 en 2011 enkele gemeentebedrijven voor water overnam);
- een achttal intergemeentelijke samenwerkingsverbanden (intercommunales) : AWW, PIDPA, TMVW, IMWV, IWVA, IWVB, IWM, Vivaqua (voornamelijk actief in Brussel);
- het gemeentelijk waterbedrijf Knokke-Heist.

Naast deze drinkwatermaatschappijen bieden nog andere intergemeentelijke samenwerkingsverbanden (Iveg, Inter-aqua, Riobra en Infrac West, vier intercommunales onder werkmaatschappij Infrac) en derden (Aquafin) rioolbeheer aan aan de gemeenten.

Artikel 135 van de Gemeentewet bepaalde dat de **gemeente** bevoegd is voor afvalwater of concreet, voor het rioleringsnet en de kleinschalige waterzuiveringsinstallaties (KWZI's). De gemeenten kunnen sinds 2005 echter het beheer van rioleringen en het inzamelen en afvoeren van afvalwater uitbesteden. De **drinkwatermaatschappijen** werden immers bij decreet belast met de sanering van het water dat hun abonnees verbruiken en lozen. Om te voldoen aan deze verplichting sloten de drinkwatermaatschappijen een overeenkomst af met de gemeente of met een intergemeentelijk samenwerkingsverband (intercommunale) of met derden

Grafiek 1

De wateractoren en de financiële stromen voor gemeentelijke waterzuivering

die instaan voor het rioolbeheer op het grondgebied van een gemeente. De gemeenten bepalen volledig autonoom wie deze taak op hun grondgebied uitvoert en kunnen ook zelf het beheer van de riolering blijven waarnemen, al dan niet met het uitbesteden van deelaspecten ervan aan andere spelers op de watermarkt.

Gemeenten kunnen niet alleen het beheer van de riolering aan opdrachthoudende intercommunales overdragen maar ook de eigendom van de riolering. Zodra er een overeenkomst is met de drinkwatermaatschappij kan de gemeente in alle gevallen de btw op de rioolinvesteringen recupereren. Verschillende afspraken over samenwerking tussen gemeente en drinkwatermaatschappij zijn mogelijk:

De gemeente staat volledig zelf in voor het rioolbeheer:

- en financiert dit deels zelf maar laat tegelijk ook een gemeentelijke saneringsbijdrage innen via de drinkwaterfactuur;
- hiervoor sluit ze overeenkomsten met (soms verschillende) drinkwatermaatschappijen op haar grondgebied.

Een drinkwatermaatschappij, een intergemeentelijk samenwerkingsverband (anders dan een drinkwatermaatschappij) of een derde staat in voor het rioolbeheer:

- gemeenten kunnen al dan niet het gebruiksrecht op de riolering inbrengen;
- gemeenten kunnen de volle eigendom van hun riolen inbrengen.
- In beide gevallen genereert de drinkwatermaatschappij inkomsten via de gemeentelijke saneringsbijdrage op de drinkwaterfactuur. De gemeente zal indien nodig eigen middelen moeten bijpassen om de financiering sluitend te krijgen.

In de loop van de jaren werkten verschillende drinkwatermaatschappijen, intercommunales en Aquafin dienstverlening en servicelijnen uit voor de sanering van afvalwater dat via de riolering wordt opgevangen en weggeleid.

→ Plannen en financiering

Tot en met 2005 lag bij de opmaak van de gewestelijke investeringsprogramma's voor waterzuivering de nadruk op de uitbouw van nieuwe zuiveringsinfrastructuur in grotere agglomeraties, waarvan de uitvoer en het beheer via decreet opgedragen werd aan de nv Aquafin. Na deze golf van projecten naar aanleiding van de Europese Richtlijn op het Stedelijk Afvalwater van 1991 is de aandacht verschoven naar de doelstellingen die voortvloeien uit de Kader Richtlijn Water:

- optimalisatie van de afvalwatersanering in het buitengebied. Via zoneringsplannen per gemeente werd vastgelegd voor welke clusters van woningen de waterzuivering

collectief (via riolering met aansluiting op collectoren) dan wel individueel (IBA) moet gebeuren;

- bouw van kleinschalige waterzuiveringsinstallaties in zeer landelijke kernen;

- optimalisatie en renovatie van de oudere zuiverings- en collecteringsinfrastructuur. Vaak kampen die met een verlaagd zuiveringsrendement doordat regenwater het afvalwater verdunt;

- gebiedsdekkende uitvoeringsplannen (GUP's) concretiseren de uitvoering van de zoneringsplannen. In deze GUP's wordt de ecologische prioriteit bepaald van de aan te leggen riolering voor de komende jaren voor het gewest en de gemeente. Het is ook het kader waarin bepaald wordt in welke gebieden bij uitzondering nog een gemengde riool mag aangelegd worden in plaats van een niet-gescheiden stelsel.

- bij de aanleg of heraanleg van rioleringen is het maximaal aanleggen van **een gescheiden rioleringsstelsel** immers verplicht, waarbij gescheiden afvalwater wordt afgevoerd naar collectoren die dit verder afvoeren naar een zuiveringsinstallatie. Het regenwater wordt afgeleid naar grachten en waterlopen.

In de praktijk coördineren de gewestelijke investeringsprogramma's de uitvoering van projecten van lokaal en bovenlokaal belang en stemmen ze deze af met andere investeringen, bijvoorbeeld voor weginfrastructuur. De nog lokaal uit te voeren werken en investeringen die gemeenten moeten realiseren voor hun rioleringsstelsel in het buitengebied gaan in essentie over de aanleg van riolering om afvalwater naar een eindpunt of lozingspunt te leiden. Voor landelijke gemeenten is dit vaak een zware opdracht samen met het tijdig vervangen van het bestaande rioolstelsel. Men gaat ervan uit dat deze projecten pas tegen 2027 gerealiseerd worden met mogelijk ook tussentijdse doelstellingen (2015, 2021). Het afleiden van het afvalwater van deze eindpunten naar een zuiveringsinstallatie is dan weer een regionale bevoegdheid, net zoals de zuivering van het afvalwater.

VMM maakt **gewestelijke rollende investeringsprogramma's** op voor telkens een termijn van vijf jaar (*tabel 1*). Aquafin voert deze uit per programmajaar. De rollende programma's maken het mogelijk om indien nodig jaar na jaar klemtonen te verschuiven en zo in de dringende noden te voorzien. VMM stelt daarnaast ook de **gemeentelijke investeringsprogramma's** op maar dan onder de vorm van kwartaalprogramma's. Er worden ook gemeentelijke rioleringen aangelegd die niet via de subsidieprocedure verlopen. Gemeenten dienen niet voor alle projecten een dossier in voor subsidieaanvraag en er kan trouwens niet voor alle gemeentelijke riolen subsidie verleend worden. De subsidies voor gemeentelijke projecten worden in de praktijk dikwijls gereserveerd voor lokale projecten gecombineerd met bovenlokale collectorprojecten en met projecten aan gewestwegen (AWV). De laatste jaren zijn de aanvragen voor subsidies zo

gestegen dat VMM geen subsidies meer kan reserveren voor projecten louter omdat ze gecombineerd zijn met een gewestweg.

In het kader van het Lokaal Pact met de gemeenten besliste de Vlaamse overheid in 2008 om gedurende zeven jaar jaarlijks 100 miljoen EUR gemeentelijke rioleringsinspanningen ten laste te nemen via het investeringsprogramma opgedragen aan Aquafin. Dit als een bijkomende impuls voor de gemeenten om alvast extra werk te maken van de verdere uitbouw van een gescheiden rioleringsstelsel. In de gewestelijke optimalisatieprogramma's wordt per project gepreciseerd welk gemeentelijk aandeel in de investering ten laste komt van het gewest. In principe komt ook het herstel van de wegen in hun oorspronkelijke toestand ten laste van het gewest. Als de gemeenten eventueel bijkomende voorzieningen willen zoals de herinrichting van wegen en fietspaden, dan blijven die ten laste van de gemeente.

➔ Rioolsubsidies

De VMM kent rioolsubsidies toe aan investeringsprojecten van de gemeenten. De subsidie bedraagt standaard 50 % van de rioleringkost. De gewestbijdrage wordt verhoogd tot 75 % voor de aanleg van een gescheiden stelsel en tot 100 % voor de aanleg van een afvoersysteem van uitsluitend afvalwater waarbij regenwater langs grachten wegvloeit die op een milieuvriendelijke wijze in stand worden gehouden. Naast subsidie voor de aanleg van rioleringen kan de gemeente ook subsidie krijgen voor de bouw van kleinschalige zuiveringsinstallaties (tot 2000 IE) en de collectief geplaatste individuele IBA's. De subsidie voor kleinschalige zuiveringsinstallaties bedraagt eveneens 50 % tenzij het regenwater en het afvalwater via een gescheiden stelsel afgevoerd worden (subsidie 100 %). Omdat de gemeente in een totaalproject naast de rioleringskost ook nog kosten heeft voor de wegenwerken (ongeveer 50 % voor wegenis en 50 % voor riolering), zal het aandeel van de subsidies in de totale projectkost (gemiddeld 75 % van de helft van de projectkost) lager zijn dan de hierboven vermelde percentages.

In het verleden werd jaarlijks een basiskrediet van 65 miljoen EUR ter beschikking gesteld via het MINA-fonds voor de subsidiëring van de uitbouw van het gemeentelijk rioleringsnet en de gemeentelijke kleinschalige waterzuiveringsinstallaties. Dit krediet werd in 2010 opgetrokken tot 100 miljoen EUR. Hiermee kon het gewest dat jaar voor ongeveer 220 miljoen EUR aan gemeentelijke investeringsprojecten subsidiëren. In 2011 vertegenwoordigden de subsidies ongeveer 110 miljoen EUR. De subsidies belopen ongeveer 46 % van het globale investeringsbedrag van de gemeenten. Dit percentage is afgeleid van het gemiddelde percentage van projecten dat gesubsidieerd wordt (92 %) en het

Tabel 1

Door VMM opgesteld gewestelijk optimalisatieprogramma voor de aanleg van rioleringen en de bouw van kleine waterzuiveringsinstallaties (Rollend meerjarenprogramma 2013-2017)

	Aantal projecten	Totale kost in miljoen EUR
2013	166	137,87
2014	133	192,33
2015-2017	221	239,67
Totaal op het programma	520	569,87
Buiten het programma	390	251,90

Tabel 2

Door VMM opgesteld subsidiëringsprogramma 2013-2017

	Aantal projecten	Totale kost in miljoen EUR
2013 - deel 1	91	129,48
2013 - deel IBA	50 (254 IBA's)	0,57
2014-2017	1 380	1 801,17
Totaal	1 521	1 931,22

feit dat een project gemiddeld voor de helft uit subsidieerbare posten bestaat.

Het huidige goedgekeurde subsidiëringsprogramma 2013-2017 voorziet alvast voor 130 miljoen EUR aan investeringen in 2013 en reeds voor 1,8 miljard EUR tijdens de jaren die volgen tot 2017. VVSG becijferde bij de opmaak van de zoneringsplannen dat de totale investeringskost voor de gemeenten om het rioleringsnet uit te breiden tussen de 5 en de 6 miljard EUR gaat kosten.

➔ Tarifiering

Rationeel verbruik van water staat centraal. Het tarifieringsbeleid moet de verbruiker bewust maken van de kosten van zijn waterverbruik. Volgens het principe "de vervuiler/gebruiker betaalt" laten het gewest en de gemeente ook een deel van de investeringskosten voor waterzuivering door de verbruiker financieren. Deze bijdrage wordt verrekend in de prijs per verbruikte kubieke meter drinkwater. De hoogte van dit tarief kan verschillen van gemeente tot gemeente. Wel is het zo dat het tarief van de bijdrage voor de sanering op gemeentelijk vlak niet hoger mag zijn dan de vermenigvuldigingsfactor 1,4 ten opzichte van het tarief van de bovengemeentelijke bijdrage. Aanvankelijk rekenden de gemeenten geen hoge bijdragen aan, maar in de loop van de periode 2005-2009 ging deze bijdrage de hoogte in zodat meer dan

twee derde van de gemeenten ondertussen een saneringsbijdrage vaststelt die minstens het niveau van de bovengemeentelijke saneringsbijdrage haalt¹.

De hogere drinkwaterprijzen hebben een invloed op het drinkwaterverbruik. Maar vermoedelijk speelt ook de economische crisis een grote rol in de daling van het drinkwaterverbruik in 2008-2009.

Sinds 2005 vermelden de drinkwatermaatschappijen op een **eengemaakte factuur** de zogenaamde **integrale waterprijs**. Die omvat in principe volgende kosten:

- de productie en levering van zuiver **drinkwater**;
- de opvang van het afvalwater en het transport ervan via **rioleringen** naar collectoren (gemeentelijke saneringsbijdrage);
- het **transport** van het afvalwater via collectoren naar de **afvalwaterzuivering** (bovengemeentelijke saneringsbijdrage).

Gemeenten kunnen er ook voor kiezen om de kosten van investering en onderhoud van de riolering uit eigen middelen te betalen, sociale correcties in te stellen of vrijstellingen te verlenen. Ze kiezen dus zelf in welke mate de verbruikers deze gemeentelijke saneringsbijdrage betalen. De gemeentelijke saneringsbijdragen die in 2010 werden aangerekend aan de verbruikers beliepen zo'n 261,3 miljoen EUR, waarvan 83,5 % afkomstig uit kleinverbruik. De bovengemeentelijke bijdragen komen iets lager uit, op 223,7 miljoen EUR. Voor de doelstellingen van het rioolbeheer (vervanging en uitbreiding) zijn in de meeste gemeenten de inkomsten uit de saneringsbijdrage en de subsidies niet toereikend. De gemeenten passen daarenboven een aanzienlijk deel bij uit eigen middelen voor het aandeel wegens boven de riolering in de verschillende projecten.

Regelgevend kader

➔ Op Europees niveau

De **Europese Richtlijn Stedelijk Afvalwater** 91/271/EEG van 21 mei 1991 legt de lidstaten op dat elke agglomeratie uitgerust moet zijn met een systeem dat stedelijk afvalwater opvangt (via riolering en collectoren) en aansluit op een zuiveringsstation alvorens te lozen:

- te realiseren tegen 31 december 1998, voor agglomeraties met meer dan 10.000 IE (inwonersequivalenten) die het afvalwater lozen in gevoelige gebieden;
- te realiseren tegen 31 december 2000, voor agglomeraties met meer dan 15.000 IE;
- te realiseren tegen 31 december 2005, voor woonkernen met meer dan 2000 IE.

De Europese richtlijn 2000/60/EG van 22 december 2000 legt een globaal actiekader vast voor het waterbeleid van

de lidstaten. Daarmee wil Europa het verstandig en duurzaam omgaan met de beschikbare waterreserves bevorderen. Het doel van de richtlijn is een goede kwaliteit te bekomen van het oppervlakte-, kust- en grondwater tegen 2015. Deze **Europese Kaderrichtlijn Water** gaat uit van een integrale stroomgebiedsbenadering. Vlaanderen haalt tegen 2015 in geen enkel waterlichaam de gewenste toestand en heeft 2 jaar uitstel aangevraagd tot 2021 en 2027.

De Europese **overstromingsrichtlijn** 2007/60/EG moet ervoor zorgen dat het risico op overstromingen beter kan worden ingeschat en er maatregelen komen om de schade van wateroverlast te beperken.

➔ In Vlaanderen

In België is het waterbeleid een gewestelijke bevoegdheid. De Europese Kaderrichtlijn Water werd daarom omgezet in het Vlaams decreet van 18 juli 2003, het decreet op het **integraal waterbeleid**. Het waterbeleid richt zich op het efficiënt beheren van het volledige watersysteem en wordt benaderd als een samenhangend geheel waarin de verschillende bevoegde waterbeheerders (Vlaams Gewest, provincies, gemeenten en polders en wateringen) samenwerking organiseren volgens de watersystemen. De samenwerkingsverbanden worden georganiseerd per stroomgebied, rivierbekken of deelbekken. Ook het overstromingsrisico moet worden ingeschat en gedocumenteerd;

Sinds 1996 bestaat er een **subsidiebesluit** voor de aanleg van gemeentelijke rioleringen. Dit besluit werd in 2002, 2005 en 2006 grondig gewijzigd en in 2008 voor de laatste keer bijgestuurd. Sinds de laatste wijziging is ook de subsidiëring van IBA's opgenomen in het subsidiebesluit. De gemeenten kunnen 100 % subsidie bekomen voor de rioeringskost. De VMM stelt kwartaalprogramma's vast voor een periode van vijf jaar die goedgekeurd worden door de minister van leefmilieu en ter kennis worden gebracht aan de Vlaamse gemeenten.

Het Vlaamse **programmadedcreet** van 24 december 2004 hervormt de watersector, legt de plicht bij de drinkwaterbedrijven om het water dat ze zelf leveren te saneren en voert de integrale waterfactuur in. Deze biedt de gemeenten de mogelijkheid om een gemeentelijke saneringsbijdrage te laten doorrekenen door de drinkwatermaatschappijen en een bovengemeentelijke saneringsbijdrage voor het gewest.

¹ Bron: www.vmm.be/pub/eindrapport-evaluatie-bovengemeentelijke-en-gemeentelijke-bijdrage-2008-2009/Evaluatierapport_BGB_en_GSB_2008-2009_Publicatie_website_TW.pdf

Tijdschema

De Europese richtlijn rond de behandeling van stedelijk afvalwater legde de lidstaten op om tegen 31 december 1998 operationele opvangsystemen en zuiveringsinstallaties te hebben voor alle agglomeraties groter dan 10.000 inwoners-equivalenten (IE). Voor agglomeraties van 2.000 tot 10.000 IE diende dit het geval te zijn tegen 31 december 2005. In realiteit werden voor beide groepen van agglomeraties pas in 2011 en 2012 de laatste aansluitingen een feit.

Om aan de Europese Kaderrichtlijn Water van 2000 te voldoen en tegen 2015 de kwaliteit van het water in de waterlopen te verbeteren ging men er aanvankelijk van uit dat tegen eind 2012 alle belangrijke lozings van onbehandeld afvalwater (van riolen en woningen) moesten worden gezuiverd in waterzuiveringsinstallaties. Het gaat in Vlaanderen dan vooral om het aanleggen van riolering in het buitengebied, wat een zware investeringsinspanning vergt van voornamelijk uitgestrekte landelijke gemeenten. Deze inspanning is in 2012 niet afgerond. Vlaanderen heeft uitstel aangevraagd tot 2021 en 2027 om de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater op een goed niveau te krijgen. De deadline voor het bekomen van een goede toestand van het watersysteem is dus uiterlijk 2027. Voor de aanleg van bijkomende rioleringen en IBA's wil het gewest de doelstellingen en projecten prioriteren in de GUP's die de goedgekeurde gemeentelijke zoneringsplannen uitvoeren.

De laatst beschikbare statistieken over de zuiveringsgraad in Vlaanderen geven een percentage aan van ongeveer 78 % eind 2010. Dit is het theoretisch percentage van het aandeel aan inwoners waarvan het afvalwater, na transport via het riolerings- en collecteringsnetwerk, effectief gezuiverd wordt in een rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI). In 2010 was slechts 0,2 % oppervlaktewateren in Vlaanderen zwaar verontreinigd tegenover nog 12 % in 1991.

De Europese overstromingsrichtlijn van 2007 bepaalt dat het risico op overstromingsgevaar beter moet worden ingeschat. De overstromingsrisicobeheerplannen moeten uiterlijk eind 2015 voltooid zijn.

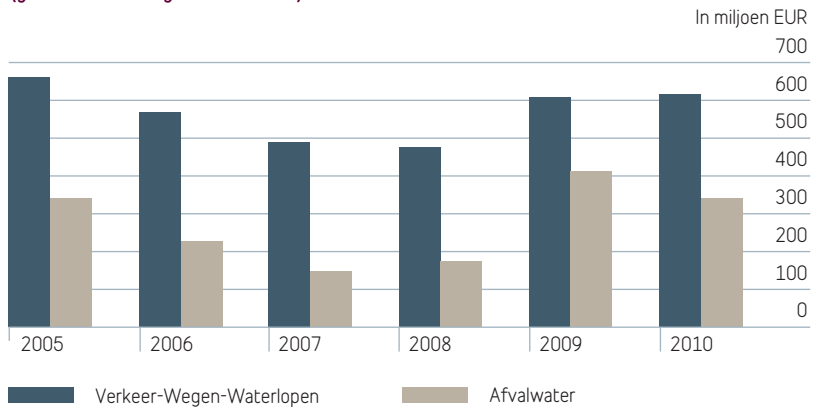
Financiële impact

➔ Evolutie van de gemeentelijke investeringsuitgaven

Het bedrag dat de gemeenten investeerden voor afvalwater fluctueerde tijdens de laatste bestuurperiodes, met een duidelijke piek in 2005 en in 2009-2010. Het gaat in 2010 om 340,6 miljoen EUR (gemiddeld 63 EUR per inwoner) aan investeringsuitgaven ingeschreven op de post afvalwater,

Grafiek 2

Evolutie van de investeringsuitgaven van de gemeenten voor afvalwater en weginfrastructuur (gemeenterekeningen 2005-2010)

waarmee die opnieuw het peil bereiken van 2005. Het aandeel ervan in de totale investeringen van de Vlaamse gemeenten nam in 2009 toe tot 16,2 % en viel in 2010 licht terug tot 13,5 %. Het is duidelijk dat de gemeenten een zware inspanning leveren. Temeer omdat de (her)aanleg van riolering ook een belangrijk deel gemeentelijke investeringen in weginfrastructuur meebrengt. Naast investeringen in afvalwater/wegenis noteren de gemeenten in 2010 totale investeringen in weginfrastructuur voor 613,6 miljoen EUR (gemiddeld 113 EUR per inwoner). Ter vergelijking, de tien Vlaamse intercommunales voor waterbeheer investeerden in 2010 288,4 miljoen EUR, waarvan slechts een deel bestemd is voor riolering en sanering van afvalwater.

Om volgende redenen zal de investeringsinspanning ook tijdens de nieuwe bestuursperiode verder aanhouden en in principe nog toenemen:

- de doelstelling van de Europese richtlijn om tegen 2015/2021/2027 een goede kwaliteit te bekomen van het oppervlakte-, kust- en grondwater;
- de zuiveringsgraad bedroeg in Vlaanderen eind 2010 ongeveer 78 %;
- ook tijdige vervanging van het bestaande rioolstelsel en onderhoudsinvesterings zijn nodig,

Het door VMM goedgekeurde subsidiëringsprogramma 2013-2017 voorziet voor 1,8 miljard EUR aan gemeentelijke investeringen tijdens deze periode (tabel 2). VVSG raamt de totale investeringskost voor de gemeenten om het rioleringsnet uit te breiden op 5 à 6 miljard EUR.

➔ Courante ontvangsten en uitgaven van de gemeenten voor afvalwater

In de uitgaven zitten onder meer de aflossingen en interesten vevat die de gemeenten betalen voor het aangaan van leningen, maar ook de exploitatietoelage die de gemeenten betalen aan de waterintercommunales. Aan ontvangstenzijde

Tabel 3

Nettolasten voor afvalwater (Vlaamse gemeenterekeningen)

In miljoen EUR	2008	2009	2010
Gewone ontvangsten	106,2	121,3	115,1
Gewone uitgaven	31,9	29,7	27,9
Nettolasten	74,3	91,6	87,2
Nettolasten in EUR/inw.	13,9	16,9	16,2

Tabel 4

Soorten gemeentelijke rioolbelasting (Vlaamse gemeenterekeningen 2010)

	Aantal gemeenten	Opbrengst in EUR
Belasting op het leggen van riolen	11	456 860
Belasting op de aansluiting van riolen	27	790 214
Belasting op de op het rioolnet aangesloten of aansluitbare gebouwen	11	974 141
Totaal gemeentebelastingen op riolen	49	2 221 215

vindt men een deel van de saneringsbijdragen terug en eventueel opbrengsten uit exploitatie. Tijdens de bestuursperiode 2000-2006 volstonden de ontvangsten niet om de uitgaven te financieren waardoor de gemeenten een nettolast boeken voor deze post, te financieren met algemene middelen. Na de invoering van de gemeentelijke saneringsbijdrage overtroffen de ontvangsten echter de uitgaven waardoor de gemeenten een netto-opbrengst noteren die gemiddeld opliep tot 16,2 EUR per inwoner in 2010. Deze ontvangsten worden in principe aangewend voor verder onderhoud en exploitatie van riolering en voor investeringen in saneringsinfrastructuur. Slechts een deel van de gefactuurde gemeentelijke saneringsbijdragen vloeit terug naar de gemeenten zelf omdat rioolbeheer wordt uitbesteed aan drinkwatermaatschappijen, intercommunales of derden, en voor deze opdracht de nodige financiering wordt voorzien.

➔ Gemeentebelastingen

Nu de mogelijkheid bestaat om een gemeentelijke saneringsbijdrage aan te rekenen op de eengemaakte waterfactuur, heffen de gemeenten nog amper lokale belastingen op riolering. Volgens de gemeenterekeningen 2010 kalven deze ontvangsten sterk af. Er bestaan nog drie lokale taksen: die op de aanleg van of aansluiting op riolen en de taks op gebouwen aansluitbaar of aangesloten op het rioleringsnet. Slechts 49 gemeenten heffen nog een of meerdere van deze lokale

belastingen in 2010 tegenover nog 90 gemeenten in 2004. Ook de totale opbrengst ervan gaat achteruit van samen een bedrag van ongeveer 3 miljoen EUR in 2004 tot 2,2 miljoen EUR in 2010.

Verwante dossiers

- Afvalbeheer in Vlaanderen (fiche 14)
- De evolutie van de fondsen en toelagen (fiche 7)
- Eigen ontvangsten van de gemeenten (fiche 8)

Aanvullende informatie

Belfius Bank Research: Lokale financiën: een jaarlijkse financiële doorlichting van de intercommunales voor waterbeheer en de gewestelijke spelers in de sector is beschikbaar op de website www.belfius.be/onzestudies (rubriek Public & Social Banking / Lokale overheidsbedrijven).

Informatie over milieu- en waterbeleid in Vlaanderen is te vinden op de website van de Vlaamse Milieumaatschappij: www.vmm.be

De Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VMSG) geeft op zijn website uitleg bij wat de gemeente aanbelangt: www.vvsg.be (rubriek Omgeving / Water).

Waterbeheer en de rioleringsproblematiek in Brussel

In het verstedelijkte Brussels Gewest zijn de rioleringen soms tot een eeuw oud en dringt zich een grootschalig renovatieprogramma op voor ongeveer een derde van het rioleringsnetwerk. De gemeenten en verschillende gewestelijke instellingen werken samen rond waterbeheer en riolering. Er zijn twee waterintercommunales actief: Hydrobru verzorgt de waterdistributie en beheert het rioleringsnetwerk voor de gemeenten-vennoten. Een aantal collectoren vallen ook onder het beheer van deze intercommunale. Vivaqua staat in voor de productie, aanvoer en controle van het drinkwater en saneert het afvalwater in het zuidelijke waterzuiveringstation. De opdracht om de sanering van het stedelijke afvalwater te organiseren op het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest komt toe aan de regionale Brusselse Maatschappij voor Waterbeheer (BMWB) die tegelijk ook de gewestelijke collectoren beheert. Intercommunale Hydrobru heeft als drinkwaterverdelers een dienstencontract afgesloten met de BMWB voor de sanering van het afvalwater.

De Europese Kaderrichtlijn Water werd in het Brussels Gewest omgezet in de Kaderordonnantie Water. Het is de regionale instelling Leefmilieu Brussel die de opdracht heeft het Waterbeheersplan (met inbegrip van het regenbeheersplan) op te stellen in samenwerking met al wie in het gewest een rol speelt in het waterbeleid. Het recent Waterbeheersplan van 2012 geeft de grote doelstellingen aan die van belang zijn in het stedelijk gebied:

- kwaliteitsdoelstellingen halen voor het oppervlaktewater, het grondwater en de beschermde gebieden door verontreinigende stoffen te weren;
- het hydrografische net kwantitatief herstellen;
- de kosten van de waterdiensten terugwinnen;
- het duurzame gebruik van water promoten;
- een actief preventiebeleid voeren om overstromingen door regenval te voorkomen;
- het water opnieuw helemaal zichtbaar maken in het leefkader van de inwoners;
- de productie bevorderen van hernieuwbare energie gewonnen met behulp van water;
- bijdragen tot de uitvoering van een internationaal waterbeleid.

Het beheer van de gemeentelijke rioleringsnetten en de strijd tegen de overstromingen omvat concreet:

- het beheer van de stormbekkens en collectoren;
- toezicht op het rioolnet;
- hydraulisch beheer van het rioolnet, van het regenwater en van het afvloeiend water;
- het onderhoud, het herstel en de uitbreiding van het rioolnet;
- het geïntegreerd beheer van het rioolnet.

Via de eengemaakte factuur voor water rekent de waterintercommunale de gebruiker de volledige kostprijs aan van water, van productie over distributie tot sanering. Hierin is een deel inbegrepen om de watersaneringskosten te dekken van de intercommunes en een deel voor de regionale saneringsopdracht.

➔ Plannen en financiering van het Brussels waterbeleid

Voor de uitwerking in 2012-2015 van 66 actieplannen uit het Waterbeheersplan maakt het Brussels Gewest 250 miljoen EUR vrij.

Hydrobru van haar kant is begonnen met een totaalrenovatieproject dat 20 jaar in beslag zal nemen en ongeveer 1,5 miljard EUR aan investeringen zal vergen. Het eerste vijfjarenplan 2010-2014 is in uitvoering en houdt volgende doelstellingen voor ogen:

- verbeteringswerken uitvoeren aan de zuiveringsinstallaties voor afvalwater en regenwater;

- zuiveringsinstallaties herstellen en uitbreiden;
- het rioleringsnet vernieuwen;
- overstromingen vermijden via een reeks ingrepen.

Voor de financiering van dit renovatieproject sloot Hydrobru in 2010 bij de Europese Investeringsbank (EIB) een eerste lening af die haast uitsluitend de renovatie van het rioolnet zal bekostigen. De lening bedraagt 168 miljoen EUR, verdeeld over een periode van 2010 tot 2015, ten belope van 37,5 miljoen EUR per jaar. Deze lening wordt gewaarborgd door het gewest.

De Brusselse regionale overheid richtte in 2001 het Fonds voor de Financiering van het Waterbeleid op, specifiek bedoeld om de overname van de collector van het **waterzuiveringsstation** ten noorden van Brussel te financieren. Dit station is operationeel sinds 2007 en het beheer is voor 20 jaar in handen van het industrieel consortium Aquiris. Het fonds staat verder in voor de **aflossing van de annuïteiten** en wordt gespijsd door:

- de ontvangsten uit de belasting op afvalwaterlozing;
- een financiële bijdrage van het Vlaams Gewest;
- niet-gebruikte ordonnanceringskredieten van het Brussels waterbeleid.

Volgens het principe “de vervuiler betaalt” worden de kosten van waterzuivering verhaald op de watergebruikers zelf, maar ook de regionale overheid past een deel bij voor de uitvoering van het waterbeleid.

Regelgevend kader

➔ Brussel

In België is het waterbeleid een gewestelijke bevoegdheid. De Europese Kaderrichtlijn Water werd daarom in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest omgezet in de Kaderordonnantie Water van 20 oktober 2006 (gewijzigd op 28 oktober 2010).

De regionale milieudoelstellingen en de te respecteren principes voor alle instanties die betrokken zijn bij het waterbeheer werden vastgelegd in het Waterbeheersplan van het gewest dat werd goedgekeurd op 12 juli 2012 en in werking trad op 15 september 2012.

Financiële impact

Omdat de intercommunes het rioleringsnetwerk beheren en instaan voor de sanering samen met de regionale instellingen, schrijven de gemeenten zelf slechts relatief beperkte investeringskosten in voor afvalwater in hun begroting en rekening. Beide intercommunes investeerden in 2010 en 2011 samen voor telkens zo'n 120 miljoen EUR in hun

waterbeheersactiviteiten, waarvan een deel in waterzuivering, terwijl de gemeenten slechts voor 2,4 en 1,4 miljoen EUR aan specifieke investeringen in afvalwater noteerden in dezelfde jaren. De intercommunales ontvangen exploitatievergoedingen en kapitaalsubsidies van de betrokken overheden.

De gemeenten noteren voor de post afvalwater nettolasten die van jaar tot jaar variëren tussen 2,1 en 6,9 EUR per inwoner. Deze relatief beperkte kost wordt gefinancierd met de algemene middelen waarover de gemeenten beschikken. Slechts een zestal gemeenten heft een specifieke lokale taks op het leggen van riolen of het aansluiten op riolering. Deze belastingen brengen in 2010 samen een kwart miljoen EUR op of 0,59 EUR per inwoner.

Een deel van de saneringsbijdrage die de gebruiker betaalt via de waterfactuur dient om de sanering te financieren die de intercommunales uitvoeren en een deel ervan is bestemd voor het gewest.

Aanvullende informatie

Algemene info over de waterkwaliteit en de rol van het gewest is te vinden op de website van Leefmilieu Brussel: www.leefmilieubrussel.be

De opdrachten en activiteiten van de twee intercommunales en de gewestelijke instelling BMWB is te vinden op hun respectieve websites:

- www.vivaqua.be
- www.hydrobru.be
- www.bmwbe.be